

Gofynnwn ichi ddefnyddio'r templed hwn i ddrafftio'ch ymatebion i'w cyflwyno drwy'r ffurflen ymgynghori ar-lein.

Tystiolaeth gan: Cliciwch neu pwyswch yma i nodi eich enw a/neu eich sefydliad.

Senedd Cymru | Welsh Parliament

Pwyllgor Newid Hinsawdd, yr Amgylchedd a Seilwaith | Climate Change, Environment, and Infrastructure Committee

Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli Nas Defnyddir (Cymru) | Disused Mine and Quarry Tips (Wales) Bill

Nid oes yn rhaid ichi ateb pob cwestiwn, dim ond y rhai yr hoffech fynegi barn arnynt neu rannu gwybodaeth yn eu cylch.

1. Beth yw eich barn am egwyddorion cyffredinol y Bil a'r angen am ddeddfwriaeth i gyflawni'r bwriad polisi a nodwyd?

(Byddem yn ddiolchgar pe gallech gadw eich ateb i tua 500 o eiriau).

Rydym yn cefnogi'n gryf y ddeddfwriaeth hon sydd ei hangen ar frys. Mae mater tomenni a chwareli peryglus wedi bod yn hysbys iawn ers degawdau yng Nghymru, ac wrth gwrs yn arbennig ers trychineb trychinebus tomenni glo Aberfan ym 1966.

Ond yn ystod y blynyddoedd diwethaf mae wedi dod yn fwy amlwg a brys fyth wrth i ddigwyddiadau tywydd eithafol a achosir gan newid hinsawdd ddod yn amlach ac yn fwy eithafol, gan achosi ansefydlogi tomenni digynsail – gan gynnwys yn Tylorstown ac yn fwyaf diweddar yng Nghwmtylei. Bydd hyn ond yn cynyddu wrth i effaith newid hinsawdd gael ei theimlo yng Nghymru a ledled y byd. Cymerwyd camau i'w croesawu hefyd i asesu maint y broblem yn ystod y blynyddoedd diwethaf.

Fodd bynnag, credwn fod maint y broblem a sensitifrwydd yr ardaloedd, yn ogystal â'r effaith ar gymunedau ac ar natur, yn gofyn am awdurdod cyhoeddus a chyllid cyhoeddus i ymdrin â thomenni peryglus a'u gwneud yn ddiogel.

Nid oes gan awdurdodau lleol unigol y gallu, yr arbenigedd na'r cyllid angenrheidiol i wneud hyn ar eu pen eu hunain, gan adael bwlbch peryglus a allai weld cwmnïau preifat yn camu i'r adwy a chynnig 'atebion' yn seiliedig ar elw ariannol o gael gwared ar y glo a'i werthu, yn hytrach na defnyddio dull sy'n rhoi diogelwch a lles yn gyntaf a blaenoriaethu tomenni sy'n rhoi cymunedau mewn perygl.

Rydym eisoes yn gweld y sefyllfa hon yn codi gyda 2 o'r tomenni ym Medwas yn ardal Cyngor Caerffili, ac yn ofni y gallai hyn ddatblygu i fod yn ddiwydiant glo newydd peryglus – fel y gwelsom gyda chloddio glo brig a'i ôl-ffeithiau a'i etifeddiaeth ar gymunedau a thirweddau yn y degawdau diwethaf. Ni allwn adael i hyn ddigwydd eto, fel y dywedwyd yn adroddiad y pwyllgor hwn 'Adnewyddu Safleoedd Cloddio Glo Brig' a gyhoeddwyd ym mis Awst 2024, ac y gwnaed gwneud argymhellion yn ei gylch.

2. Beth yw eich barn ar ddarpariaethau'r Bil (a nodir yn ôl Rhannau, isod), yn benodol a ydynt yn ymarferol ac a fyddant yn cyflawni'r bwriad polisi a nodwyd?

- Rhan 1 - Awdurdod Tomenni nas Defnyddir Cymru (adrannau 1 i 5 ac Atodlen 1)**

(Byddem yn ddiolchgar pe gallech gadw eich ateb i tua 500 o eiriau).

Yn gyffredinol, rydym yn cefnogi'r darpariaethau hyn.

O ystyried effaith a diddordeb cymunedau a grwpiau eraill yn rôl yr Awdurdod a sefyllfa tomenni segur, byddem yn ei annog i ymgysylltu'n rhagweithiol â chymunedau a chydweithio â phartion perthnasol â diddordeb.

3. Beth yw eich barn ar ddarpariaethau'r Bil (a nodir yn ôl Rhannau, isod), yn benodol a ydynt yn ymarferol ac a fyddant yn cyflawni'r bwriad polisi a nodwyd?

- Rhan 2 - Asesu, cofrestru a monitro tomenni nas defnyddir (adrannau 6 i 32 ac Atodlen 2)**

(Byddem yn ddiolchgar pe gallech gadw eich ateb i tua 500 o eiriau).

Dim sylw

4. Beth yw eich barn ar ddarpariaethau'r Bil (a nodir yn ôl Rhannau, isod), yn benodol a ydynt yn ymarferol ac a fyddant yn cyflawni'r bwriad polisi a nodwyd?

- **Rhan 3 - Ymdrin ag ansefydlogrwydd tomen a bygythiadau i sefydlogrwydd tomen (adrannau 33 i 54 ac Atodlen 3)**

(Byddem yn ddiolchgar pe gallech gadw eich ateb i tua 500 o eiriau).

Dim sylw

5. Beth yw eich barn ar ddarpariaethau'r Bil (a nodir yn ôl Rhannau, isod), yn benodol a ydynt yn ymarferol ac a fyddant yn cyflawni'r bwriad polisi a nodwyd?

- **Rhan 4 - Darpariaeth atodol (adrannau 54 i 70)**

(Byddem yn ddiolchgar pe gallech gadw eich ateb i tua 500 o eiriau).

O ran y rhestr o awdurdodau cyhoeddus y gellir ei gwneud yn ofynnol iddynt ddarparu gwybodaeth, byddai gennym ddiddordeb mewn gweld a ellid ac a ddylid cynnwys y Goron ac Adrannau Llywodraeth y DU yn ogystal â'r sector cyhoeddus datganoledig. Gallent fod yn berthnasol fel tirfeddianwyr neu gyrrff sy'n cadw gwybodaeth am dir perthnasol.

6. Beth yw eich barn ar ddarpariaethau'r Bil (a nodir yn ôl Rhannau, isod), yn benodol a ydynt yn ymarferol ac a fyddant yn cyflawni'r bwriad polisi a nodwyd?

- **Rhan 5 – Cyffredinol (adrannau 71 i 88)**

(Byddem yn ddiolchgar pe gallech gadw eich ateb i tua 500 o eiriau).

Rydym yn croesawu bod y diffiniad o “fygythiad i les dynol” yn adran 82 yn cyfeirio at gyflenwadau bwyd, dŵr, ynni a thanwydd a chyfleusterau ar gyfer trafniadaeth. Byddem yn croesawu eglurhad ynghylch a fyddai'n cynnwys bygythiad gan dân a llifogydd, a allai hefyd gael effaith sylweddol ar natur a bioamrywiaeth, ac a yw tarfu ar gyflenwadau dŵr yn cynnwys halogi dŵr.

7. Beth yw'r rhwystrau posibl i weithredu darpariaethau'r Bil, a sut mae'r Bil yn ystyried y rhwystrau hynny?

(Byddem yn ddiolchgar pe gallech gadw eich ateb i tua 500 o eiriau).

Rhwystr sylweddol rhag gweithredu darpariaethau'r Bil yn effeithiol yw ariannu ei ddarpariaethau – nid yn unig sefydlu awdurdod cyhoeddus newydd, sy'n cael ei ystyried, ond hefyd y gost o wneud tomenni a chwareli'n ddiogel pan fydd hyn wedi'i asesu'n angenrheidiol.

Y risg o beidio â chael cyllid cyhoeddus wedi'i sicrhau yw bod diwydiant preifat yn manteisio ar y sefyllfa ac, fel y dangoswyd yng Nghaerffili, yn cynnig adfer neu ddatblygu safleoedd tomenni glo mewn ffordd sy'n blaenoriaethu elw i'r gorfforaeth yn hytrach na budd y cyhoedd a diogelwch cymunedol.

Credwn fod gan Lywodraeth y DU gyfrifoldeb moesol a hanesyddol i dalu'r gost o ymdrin ag etifeddiaeth tomenni peryglus, sy'n rhagflaenu datganoli ac y dylid bod wedi ymdrin â hwy ddegawdau yn ôl.

Rydym yn deall nad yw hwn yn fater i'w gynnwys ar wyneb y Bil, ond byddem yn ceisio sicrwydd ac ymrwymiadau gan Lywodraeth y DU yn ystod y gwaith craffu ar y Bil a'i daith drwy'r Senedd.

Rhwystr arall a welwyd wrth ymdrin ag adfer glo brig yw cryfder ac addasrwydd pwerau gorfodi, yn enwedig ei gwneud yn ofynnol i berchnogion tir a safleoedd weithredu. Rydym yn deall bod gwaith sylweddol wedi'i wneud i sicrhau bod gofynion cadarn ar berchnogion o dan y bil hwn, ond byddem yn annog y pwyllgor i graffu a sicrhau y bydd gorfodi'n bosibl o dan eiriad y bil hwn.

8. Pa mor briodol yw y pwerau yn y Bil i Weinidogion Cymru wneud is-ddeddfwriaeth (fel y nodir ym Mhennod 5 o Ran 1 o'r Memorandwm Esboniadol)?

(Byddem yn ddiolchgar pe gallech gadw eich ateb i tua 500 o eiriau).

Dim sylw

9. A oes unrhyw ganlyniadau anfwriadol yn debygol o ddeillio o'r Bil?

(Byddem yn ddiolchgar pe gallech gadw eich ateb i tua 500 o eiriau).

Fel y cyfeiriwyd ato mewn ateb i gwestiynau blaenorol, rydym yn bryderus iawn y gallai'r bil hwn arwain at ganlyniad anfwriadol sef creu diwydiant glo newydd yng Nghymru os oes ymdrech i adfer safleoedd heb y cyllid cyhoeddus na'r capasiti i gyflawni hyn – gyda pherygl i gwmnïau preifat achub ar y cyfle i gamu i mewn ac ailadrodd y sefyllfa drasig sy'n ein hwynebu gyda safleoedd glo brig etifeddol.

Yng ngoleuni'r bwriad datganedig i ymdrin â pholisi glo a materion cysylltiedig ar ôl i'r bil hwn gael ei basio, a'r bylchau presennol ym mholisi glo Llywodraeth Cymru sy'n ein gweld yn wynebu ceisiadau fel y rhai sy'n fyw ar hyn o bryd ar gyfer cloddio glo brig yng Nglan Lash yn Sir Gaerfyrddin a chloddio glo o 2 o domenni glo Bedwas yng Nghaerffili, mae hyn yn dangos nad yw'r trefniadau rheoleiddio presennol yn ddigon cryf nac yn ddigon clir i argyhoeddi diwydiant na fydd rhagor o echdynnu glo yng Nghymru.

Oni bai yr ymdrinnir â pholisi glo a materion cysylltiedig yn ystod proses y bil hwn, rydym yn pryderu y gallai'r bil gael ei weld fel cyfle ar gyfer cyfleoedd pellach i gloddio am lo yng Nghymru, fydd i'r gwrthwyneb yn llwyr i'n targedau carbon, cyfrifoldebau byd-eang a bwriad ein polisiau ynni, glo a chynllunio.

Hoffem hefyd weld asesiad o'r effaith ar hinsawdd llawn ar y bil hwn, gan ystyried y canlyniad anfwriadol hwn.

Canlyniad anfwriadol arall fyddai dinistrio rhai o'n safleoedd bywyd gwyllt mwyaf bioamrywiol ac unigryw yng Nghymru (gweler cwestiwn 11 am ragor o wybodaeth) dan y gochl o wneud tomenni glo yn ddiogel. Mae hyn yn fwy tebygol o ddigwydd os yw cwmnïau sy'n gwneud elw yn cymryd rhan.

Rhaid i ddiogelwch y cyhoedd ddod yn gyntaf, ond rhaid bob amser ystyried yr effaith ar fywyd gwyllt a bioamrywiaeth a'u cadw a'u gwarchod cymaint â phosibl. Ar adeg pan fo un o bob chwe rhywogaeth yng Nghymru mewn perygl o ddiiflannu, mae'n ddyletswydd arnom i wneud ein gorau glas i warchod ardaloedd sy'n bwysig o ran bioamrywiaeth.

Ar hyn o bryd nid oes unrhyw gyfeiriad at ddeddfwriaeth amgylcheddol ar wyneb y bil hwn, ac er ein bod yn deall mai bwriad y llywodraeth yw y byddai deddfwriaeth amgylcheddol bresennol yn gymwys byddem yn croesawu cyfeiriad at hynny ar wyneb y bil.

10. Beth yw eich safbwyntiau ar asesiad Llywodraeth Cymru o effeithiau ariannol y Bil fel y'u nodir yn Rhan 2 o'r Memorandwm Esboniadol.

(Byddem yn ddiolchgar pe gallech gadw eich ateb i tua 500 o eiriau).

Nid oes gennym unrhyw sylwadau ar oblygiadau ariannol uniongyrchol sefydlu a rhedeg yr Awdurdod a fyddai'n deillio o'r bil hwn.

Fodd bynnag, mae'r cyllid sydd ei angen i wneud tomenni peryglus yn ddiogel yn llawer uwch nag sydd wedi'i ymrwymo hyd yma gan Lywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU. Mae arnom angen ymrwymiad gan Lywodraeth y DU i ariannu'r mater etifeddiaeth hwn.

11. A oes unrhyw faterion eraill yr hoffech eu codi am y Bil a'r Memorandwm Esboniadol sy'n cyd-fynd ag ef, neu unrhyw faterion cysylltiedig?

(Byddem yn ddiolchgar pe gallech gadw eich ateb i tua 500 o eiriau).

Rydym yn deall bod gan y bil hwn sail gyfreithiol gymharol gyfyng sy'n gysylltiedig â sefydlu awdurdod cyhoeddus newydd a bygythiadau i les dynol, oherwydd cymhlethdodau'r mesurau sydd eu hangen i sefydlu'r drefn newydd hon.

Fodd bynnag, hoffem godi'r materion a ganlyn a byddem yn annog y pwyllgor i ymchwilio i sut y gellir mynd i'r afael â'r rhain fel mater o frys, fel rhan o'r bil hwn neu mewn darpariaethau cysylltiedig.

- Gwahardd echdynnu glo

Nid yw'r bil hwn yn cynnwys unrhyw fesurau i newid y drefn lo na'r polisi glo, er bod Llywodraeth Cymru wedi cydnabod bod angen hyn. Credwn fod angen y rhain ar fyrder i arbed cymunedau rhag cael eu hecsbloetio gyda chwmnïau naill ai'n profi bylchau yn y polisi glo presennol sydd â'r bwriad o atal echdynnu glo, neu i gyflwyno diwydiant glo newydd ar ffurf mwyngloddio glo o safleoedd tomenni glo, fel y nodir ymhellach yn yr ateb i gwestiwn 9.

Rydym yn annog y pwyllgor i ymchwilio i weld a ellid mynd i'r afael â diwygio a diweddarau'r drefn glo a mwyngloddio bresennol, a chael gwared ar fylchau yn y polisiâu presennol yn ystod y bil hwn yn hytrach nag ar ôl ei roi ar waith, gan gyflwyno darpariaeth i wahardd echdynnu glo yng Nghymru.

Os nad yw hyn yn bosibl o ran capasiti, neu os yw y tu allan i gylch gwaith y bil, hoffem weld darpariaeth yn y bil i wahardd echdynnu glo er budd masnachol o domenni glo segur.

- Delio â safleoedd glo brig etifeddol

Rydym ar ddeall y byddai cylch gwaith y bil hwn yn cynnwys mwyngloddiau segur fel East Pit a Margam/Parc Slip, ond nid safleoedd yr ystyrir eu bod yn parhau i fod yn 'weithredol' fel Ffos y Fran a Glan Lash. Fodd bynnag, mae angen adfer pob un o'r safleoedd hyn a'r cymunedau y maent yn effeithio arnynt yn briodol ac yn ddiogel, fel yr amlygwyd yn adroddiad y pwyllgor 'Adfer Safleoedd Cloddio Glo Brig' (Awst 2024) ac a gynigir yn ei Argymhelliad 15.

Rydym yn annog y Pwyllgor i bwysleisio'r materion hyn yn ystod y broses o graffu ar y bil, ac i sicrhau adferiad diogel a chyfiawnder i'r holl gymunedau yr effeithir arnynt.

- Natur a bioamrywiaeth

Mae pyllau glo yn aml yn cynnal cynefinoedd a bywyd gwylt o bwysigrwydd lleol, rhanbarthol a chenedlaethol sylweddol. Ledled Cymru, mae safleoedd gwastraff glofeydd yn lloches i gymunedau amrywiol o adar, mamaliaid, amffibiaid, ymlusgiaid, planhigion, ffyngau, cennau ac infertebratau.

Ar hyn o bryd mae 99 o domenni glo yng Nghymru sydd o fewn Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA) dynodedig, a 32 arall sy'n Ardaloedd Cadwraeth Arbennig (ACA) (<https://stateofnature.org.uk/countries/wales>).

Gallai cynigion adfer drawsnewid cymeriad safleoedd - gan newid cyflwr y pridd, topograffeg a llystyfiant, gydag effeithiau sylweddol ar gynefinoedd a bioamrywiaeth.

Rhaid i ddiogelwch y cyhoedd ddod yn gyntaf, ond rhaid ystyried a lleihau'r effaith ar natur.

- Ymgyfraniad ac effaith gymunedol

Yn rhy aml mae gwaith mwyngloddio a chwarela wedi'i wneud heb gyfranogiad digonol gan y cymunedau, sy'n andwyol i les a llesiant y cymunedau hyn, sy'n aml yn ddifreintiedig yn economaidd-gymdeithasol. Yn dilyn ymlaen o'r dystiolaeth gymunedol a dystiwyd gan y pwyllgor yn ei ymchwiliad i safleoedd glo brig, byddem yn annog y pwyllgor i hyrwyddo cyfranogiad cymunedau ar bob cam o ymdrin â thomenni mwyngloddio a chwareli segur, gan sicrhau cyn

---

Ileied â phosibl o darfu lle mae gwaith yn hanfodol, a chan ystyried materion megis sŵn a llygredd aer a mynediad i fannau gwyrdd.